

OYBEK – O‘ZBEK MILLATI FAHRI

Xasanov Zohir Toxirovich

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti 18-23 guruh talabasi

Elmuratova Umida Farxadovna

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti dotsenti, ilmiy rahbar

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek xalqining faxri bo‘lgan yozuvchi Oybek hayoti va ijodi haqida so‘z boradi. Uning qator asarlari, tarjima faoliyati bilan bir qatorda tahlil qilinadi. Mustaqillik yillarida Oybek ijodini yoshlar o‘rtasida keng targ‘ib qilish bilan bog‘liq davlat siyosati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *adabiyot, o‘zbek xalqi, ijodkor, yozuvchi, “Bolalik”, “Tuyg‘ular”, biografik qissa, “Navoiy”, tarjimon.*

Abstract. In this article is refers to the life and work of Aybek and a writer who is the pride of the Uzbek nation. Analyzed is along with a number of his works, his work on translation activities. Justified is during the years of independence, the policy of popularizing Aybek’s work creation among young people.

Key words: *literature, uzbek people, creation, writer, "Childhood", "Feelings", biographical novel, "Navoi", the translator.*

Kirish.

Oybek XX asr o‘zbek adabiyotining ko‘zga ko‘ringan namoyandalaridan biridir. O‘z zamonasida qilgan mehnatlari uchun bir qator davlat mukofotlari taqdim etilgan: O‘zbekiston xalq yozuvchisi (1965); O‘zbekiston SSR FA akademigi (1943); SSSR Oliy Kengashining 5 va 6-chaqiriq deputati. Uning ijodi shu qadar unikal va serqirradi, o‘zbek adabiyoti tarixida bir adib qalamiga mansub bunday boy merosni uchratish qiyin. Ijodini lirik shoir sifatida boshlagan Oybek keyinchalik she‘riyat va nasrning turli ko‘rinishlarida, ayniqsa, she‘r va roman janrlarida o‘lmas asarlar yaratdi. Oybek (taxallusi)ning asl ismi Muso Toshmuhamedov bo‘lib, u O‘zbekiston xalq yozuvchisi, akademik edi.

Asosiy qism.

Oybek - adabiy taxallus bo‘lib, yozuvchining asl ismi Muso Toshmuhamedovdir. U 1905-yil 10-yanvarda Toshkent shahrida o‘sha paytdagi Turkistonning dasht va tog‘ qishloqlarida o‘z chorva-mollari bilan tinimsiz kezib yurgan to‘quvchi oilasida tug‘ilgan. Ba‘zan ota o‘g‘lini o‘zi bilan olib ketardi. U bolaligidan juda ta‘sirchan va o‘ychan bola bo‘lganligini, turli ertak va afsonalarni katta zavq bilan tinglaganligi bayon etilgan. O‘sha paytda o‘z farzandlariga ta‘lim bermoqchi bo‘lgan kambag‘al tabaqa vakillari faqat boshlang‘ich maktabga murojaat qilishlari mumkin edi. Shunday qilib, Muso etti yoshida o‘sha davr uchun yangilik

bo'lgan jaded maktabiga o'qishga yuborildi, unda ota-onasining farzandining kamoloti uchun qilgan sayi harakatlari muhim rol o'ynagan.

Bolaligi haqida u keyinchalik mashhur "Bolalik" romanini (1962) yozgan. Ushbu asari yuksak baholanib, u O'zbekiston SSR Davlat mukofotiga sazovor bo'lgan. U 1930-yilda O'rta Osiyo Davlat universiteti hozirgi O'zbekiston Milliy universitetining iqtisod fakultetini tamomlagan bo'lib, talabalik davridanoq ijod bilan shug'ullana boshlagan. Garchi Oybek ijodning asosiy davri 1930-1960 yillar hisoblansa-da, uning Birinchi she'riy to'plami "Tuyg'ular" 1926 yilda nashr etilganligini ta'kidlab o'tish ham joizdir.

Oybek olgan ta'limi natijasida zamonaviylik asoslangan mavzularini ishlab chiqdi, o'z navbatida, zamonasida jamiyatni eskilikka qarshi kurashga chaqirdi.

Bu davrda uning "Mash'ala" she'riy to'plami (1932), "Qasos" (1932), "Temirchi Yura" (1933) she'rlari ham nashr etildi. Yozuvchining 1943 yilda yozgan "Qutlug' qon" asari uning birinchi yirik romani edi. Bu asar II jahon urushi yillarida O'rta Osiyo, xususan O'zbekiston xalqlari hayotiga bag'ishlangandir.

Shuningdek, urush yillarida "Yigitlar", "Ortimizda g'alaba", "Dushmanga o'lim", "Vatan haqida" va hokazo vatanparvarlik she'rlari yozilgan. Oybek 1945-yilda yozilgan va o'zbek adabiyoti klassikasi sanalmish Alisher Navoiy hayoti va ijodiga bag'ishlangan "Navoiy" tarixiy-biografik romani uchun 1946-yilda SSSR Davlat mukofotiga sazovor bo'lgan edi.

Uning ijodini ko'rib chiqarkanmiz, "Xamza" (1948) she'ri o'zbek sovet adabiyotining asoschisi Hamza Hakimzoda Niyoziy hayoti va ijodiga bag'ishlangan. «Oltin vodiy shamoli» (1950) romani kolxozning kundalik hayoti haqida bo'lsa, "Pokiston taassurotlari" (1950) she'rlari, "Zafar va Zahro" (1951), "Chin oshiqlar" (1954), qissalari mehnatkashlar hayotiga bag'ishlangan. "Buyuk yo'l" romani (1967), "Nur izlab" (1956) romani esa Pokiston xalqi, ularning tinchlik va demokratiya uchun kurashini aks ettiradi. «Quyosh qoraymas» (1958) romanida Vatan urushi davridagi sovet askarlarining qahramonliklari; sotsialistik inqilobga bag'ishlangan bo'lsa, "Bolalik" avtobiografik qissasi (1962) Xamza nomidagi O'zbekiston SSR Davlat mukofotiga sazovor bo'ladi.

1948 yildan KPSS a'zosi, O'zbekiston SSR Fanlar akademiyasi akademigi (1943), SSSR Oliy Kengashining 5-6-chaqiriqlari deputati, O'zbekiston xalq yozuvchisi (1965) kabi yutuqlar va faktlar uning yorqin ijodkorligi hamda faol fuqarolik pozitsiyasidan dalolat beradi.

Oybek shuningdek, rus tilidan o'zbek tiliga tarjimon sifatida ham tanilgan. Jumladan, A.Pushkinning "Yevgeniy Onegin", V.Gyotening "Faust", M.Yu.ning "Maskarad"ini, Lermontov va boshqa shoir va yozuvchilar - M. Gorkiy, V. G. Belinskiy va boshqalarning asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Ijodda jo'shqin daryo singari ijod qilish bilan birga ko'plab jamoat ishlarida jonbozlik qilgan. Ular

qatoriga O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a‘zosi, SSSR orden va medallari, jumladan, ikkita orden bilan taqdirlangan. Leninning. 2001-yilda davlatimiz rahbarining farmoniga muvofiq Oybek “Buyuk xizmatlari uchun” ordeni bilan taqdirlangan. Oybek 1968 yilda vafot etgan va Chig‘atoy qabristoniga dafn etilgan.

Oybek xotirasiga atab Toshkent metropolitenining bekatiga nomi berilgan. Yozuvchining xotirasa atab uy-muzeyi faoliyat yuritadi.

Oybekning tarjimonlik faoliyatini tadqiq etuvchilar shoirning Yevgeniy Onegin tarjimasidagi ishining bosqichlarini birmuncha batafsil bayon etganlar.

Aniqlanishicha, 1937 yildan 1956 yilgacha Aybek muharrirlar, jumladan, taniqli dramaturg, o‘zbek adabiyoti klassigi Shayxzoda bilan birgalikda tarjima matnini uch martadan ortiq jiddiy qayta ko‘rib chiqqan. Yozuvchi va adabiyotshunos J. Sharipovning so‘zlariga ko‘ra, tarjimaning so‘nggi versiyasi birinchi nashrlarga nisbatan 50% dan ortiq o‘zgarishlarga uchragan[1].

Oybekning o‘zi shunday deb eslaydi: "Men "Yevgeniy Onegin" ustida ishlaganman: vazifa juda katta va mas'uliyatli edi. Aytish joizki, "matnga" kirib, o‘ylamagan edimki, mendan bunday qo‘rquv o‘tishini. Men Oneginni bir necha marta o‘qiganman, albatta. Undan oldin ham, undagi ehtirosli, chinakam "mast" sevimli mashg‘ulot borligini va lekin tarjima qilayotganda muqarrar ravishda har bir so‘z ustida, har bir ibora, satr ustida o‘ylardim va birinchi marta bor ich-ichim bilan “Men ularning ortida she‘riyatning ulkan asari, hayot bilimining tubsiz teranligini his qildim”[2].

U yoki bu darajada Aybek tarjimasiga murojaat qilgan har bir kishi “Yevgeniy Onegin” tarjimasida haqida tarjimonning yuksak mahorati aks etganini, rus shoiri she‘rlaridagi romanning o‘zbek tiliga tarjimasini o‘sha davr tarjima amaliyoti tarixida amalda namunaviy natija sifatida ta‘riflashi mumkin. Adabiyotshunos olimlar va tanqidchilar Oybekning hozirgi O‘rta Osiyo hududida ruscha-o‘zbekcha tarjima amaliyotining, umumiy tarjima faoliyatining shakllanishi va rivojlanishidagi yetakchi rolini qayd etadilar. Ammo Oybek uchun Pushkinning o‘lmas ijodini tarjima qilish oson bo‘lganini aytish joiz. chunki u ikki tilni – o‘zbek va rus tillarini yaxshi bilgan, ikki milliy-madaniy unurni – rus va o‘zbek tillarini chuqur o‘zlashtirgan, o‘z ona tili - o‘zbek tilini chuqur bilgan. Shoir va nosir, tarixiy davrni chuqur o‘rgangan, Pushkin she‘rida "Oddiy so‘zlar" aks etgan deyuvcilar bo‘lsa, bu noto‘g‘ri bo‘lar edi. Chunki, allegoriyalarning murakkab uyg‘unligi, "erkin roman" uslubining o‘ziga xosligi, lirik, kinoya va publitsistik qatlamlarning yuqori badiiy polifoniyasi, "Yevgeniy Onegin" ning boshqa badiiy vositalarining cheksiz xilma-xilligi – qisqa qilib aytganda bularning barchasi – bu tarjimonni asosiy tarjima qarorlari zarurati oldiga qo‘yadi.

Ammo "Yevgeniy Onegin"ni boshqa tilga tarjima qilishni ko‘rib chiqish natijasida she‘riy an‘analardagi farqlar va ushbu tillar poetikasining o‘ziga xosligi bilan belgilanadigan o‘ziga xos qiyinchiliklarga ega ekanligini ko‘rsatdi"[3].

Asar tarjima qilingan adabiyotning to‘laqonli hodisasiga aylanadi va asliyat qaysi xalq tilida yaratilgan bo‘lsa, o‘sha xalq fantastikasining haqiqati bo‘lib qoladi, degan tezis mavjud. Aks holda, “tarjimon, shoir va tarjimon A.Tolstoyning fikricha, asliyatni o‘quvchi qaysi sohada bo‘lsa, o‘sha sohaga ko‘chishi va tarjimaning o‘sha asablarga ta’sir qilishi mumkin emas”. “Yevgeniy Onegin” tarjimasini o‘qiyotganda o‘zbek o‘quvchisi asl nusxani o‘qiyotganda rus kitobxonini kabi tuyg‘ularni his qilishi kerak. Lekin allaqachon "Yevgeniy Onegin"ning "Eng halol qoidalar amakim" birinchi satrlari o'zbek tiliga tarjimon oldiga qo'yiladi va boshqa har qanday turkiy tilda, muammo - matndagi "amaki" so'zini qanday almashtirish kerak? Bu "otamning ukasi" yoki "onamning ukasi"mi? Bu yerda esa nafaqat til va madaniyatni, balki huquqni, xususan, sharqda oila – (odat) va xususiy – (shariat) qonunlarini ham bilish zarur [4].

Rus va o'zbek tillarida so'zlashuvchi tirishqoq kitobxon «Yevgeniy Onegin» tarjimasini bilan tanishganda, bir qarashda, o‘zbek voqeligiga tarjimon tanlagan unchalik aniq bo‘lmagan yozishmalarga e’tibor qaratadi, albatta. Lekin bu faqat bir qarashda... Haqiqatdan ham, badiiy matnni tarjima qilishda asarning o‘ziga xosligi emas, balki asarning “ruhi”ni, “matn ortida yotgan” narsani aks ettirishi muhim va bu yerda tarjimon ba’zan asliyatning ma’nosiga, “havosiga”, “lazzatiga” yaqinlashish uchun asl so‘zlardan uzoqlashishiga to‘g‘ri keladi. Oybek - tarjimon sifatida buni professional tarzda bajaradi.

Xulosa. Nega asl va tarjima tillarini yaxshi biladigan tarjimon, atoqli nosir va shoir haligacha ruscha asl so‘zlarining “tayyor” o‘zbekcha ekvivalentidan ko‘ra unchalik yaqin bo‘lmagan “qiyosiy” tushunchasini afzal ko‘radi? Chunki tarjima sifatini baholashda asosiy belgilovchi omil uning asl nusxa bilan barcha mazmun va shakllanish darajasida qiyoslanishi bo‘lishi kerak. Asl muallifning o‘ziga xos ijodiy uslubini, asarning she’riy tuzilishini, o‘lchovlari va biroz istehzoli bayon uslubini “boshqa til shakllarida” etkazish istagi – bularning barchasi tarjimonni so’zma-so’z holatga amal qilmaslikka majbur qildi. Tayyor ekvivalentlardan foydalangan holda, lekin kutilmagan ko'rinadigan, ammo aniqroq majoziy yozishmalarni qidirishga murojaat qilish orqali erishilgan natijalar adabiyotni haqiqiy hazinasi bo'la oldi. Agar Oybek buni qilmaganida edi, she'rning o'zi o'zbekcha tarjimada ma'nosi buzilib, o'zbek o'quvchisi Pushkin matnidagi muhit va “lazzat”ni to‘liq his eta olmagan bo‘lard. Ma'lum bir muallifning kinoyasi undan butunlay yo'qolgan bo'lar edi.

Pushkinning Oneginini rus adabiyotida jonli, qonli va standart obrazga aylantiradigan hamma narsa bosh qahramonga nisbatan tanishlik namoyishiga erishishni ta'minladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oybek. Tanlangan asarlar to'plami. 9 jild. – Jild 9. – T.: “Adabiyot va san’at” nashriyoti, 1974. – B.356.

2. «Evgeniy Onegin» (*rus tilida*). http://nationals.elco.ru/diaspora-publicationajbek_and_pushkin.html
3. http://socialtranslation.ru/article.php?article_id=727
4. Толстой А.К. Собрание сочинений, Т.4, М., 1980, с.-399.

